

האדם תבנית נוף מולדתו מערך שיעור לתלמידי תיכון

תמצית:

קשר בין אדם למקום יכול להכיל בתוכו רבדים עמוקים של קשר. בשיעור זה המוקדש ליום גוש קטיף, נעמיק בהבנת הקשר הזה ונקשר אותו לחוויית החיים שלנו.

תקציר:

אחד הדברים המאפיינים ביותר את החיים ואת האנשים בגוש קטיף הוא הקשר של האנשים לאדמה, ליישובים, לים ולמקום בכלל. לצערנו, החיבור הפיזי של האנשים לגוש קטיף נגדע בשיא פריחתו, אך החיבור הרוחני, הזיכרון, הקשר העמוק אל הגוש נמשכים עד היום. בשיעור זה, המוקדש ליום גוש קטיף, נזכור את החיבור הזה ונלמד מה ניתן לאמץ ממאפיין מיוחד זה לחיים שלנו במקום מגורינו.

פתיחה:

נחלק לכל תלמיד פתק ונבקש מכל תלמיד לכתוב במילה אחת את שהוא מרגיש כלפי הבית שלו/מקום מגוריו. נאסוף את הפתקים ונדביק אותם על הלוח זה מתחת לזה. נקרין את אחד משלושת הסרטונים המוצעים מפרויקט התיעוד המצולם (הערה למורה: אנו ממליצים על השלושה שלהלן, אך כמובן ניתן לבחור אחרים ולצפות בהם):
דוד שלום (המציל של גוש קטיף)

שי חמו

תמר פולט

בטרם נצפה בסרטון, נחלק פתק נוסף לכל תלמיד (עדיף בצבע שונה מצבע הפתק הקודם). בפתק זה נבקש מהתלמידים לכתוב במילה אחת רגש שעלה מדברי הדמות בסרטון כלפי המקום שלה, או דבר מסוים שאליו התחברה הדמות בגוש קטיף. נאסוף את הפתקים ונדביק אותם על הלוח במקביל לעמודת הפתקים הראשונים (לחלופין ניתן לכתוב את המילים בשתי עמודות).
נשאל: מה היחס בין שתי הרשימות? האם יש הבדלים? דברים דומים? שווים? (הערה למורה: ייתכן שיהיו הבדלים בין הרשימות וייתכן שלא. המטרה היא להציף רגשות, ובמקרה של רגשות דומים אפשר לדבר על כך שבסופו של דבר כל אחד קשור למקום שלו. זאת נקודת חיבור חשובה לתלמידים. אם הרגשות אינם דומים, יש קרקע פורייה לשאול מדוע, מה גורם לאנשים להרגיש כך כלפי המקום שלהם)

ידע:

נספר שהיום הוא 'יום גוש קטיף' במערכת החינוך, ולציון יום זה נעסוק בקשר שבין אדם למקום מגוריו. תכנית ההתנתקות מגוש קטיף יצאה לפועל בחודש אב תשס"ה / 2005, אך יום גוש קטיף נקבע בחוק דווקא בחודש שבט, ביום שבו עלה לקרקע היישוב הראשון בגוש קטיף ב-1980. נשאל: מדוע לדעתכם, יום 'גוש קטיף' נקבע דווקא במועד עליית היישוב הראשון לקרקע ולא ביום פינוי גוש קטיף? נשוחח על כך שיום הזיכרון לחורבן גוש קטיף נקבע דווקא ביום שבו עלו לגוש, בשל הרצון לזכור את הבנייה ולא את ההרס, את החיבור למקום ולא רק את הכאב שבהתנתקות.

מפגש עם המקור

נקרין על הלוח את דבריו של התפארת ישראל על מסכת אבות, פרק א:

טוב שילמד בחדר מרווח ויפה עם ריבוי חלונות, וגם בספר יפה ודפוס נאה כי כל אלה יתנו מנוחה ושמחה לנפש ומרחיבין דעת האדם להניח לו מעצבו, ועל ידי זה ישתרשו בלבו הדברים היטב... (תפארת ישראל, אבות, א טו)

נשאל:

- מה ממליץ בעל התפארת ישראל לתלמידים?
- הסתכלו סביבכם, באיזו מידה המקום שבו אתם לומדים, משפיע על לימודיכם?
- עד כמה לדעתכם מקום משפיע באמת על האדם הנמצא בו? מה גורם לכך שמקום ישפיע על מישהו?
- יש לכם דוגמאות נוספות להשפעת מקום על אדם או דוגמאות הפוכות לטענה זו?

נלמד יחד את דבריו של הרב שטיינזלץ [ניתן להקרין על הלוח או לחלק לתלמידים]:
אחד ממקורות הסבל הבסיסיים של האדם המודרני הוא חוסר ההשתייכות החברתית. הבדידות האישית שמרגישים רבים, והרגשת הניכור הכללית של בני האדם בזמן הזה, הן ביטויים לכך שהאדם הפסיק להיות 'נטוע באדמה'. כיום, רוב ההשתייכויות החברתיות הקיימות אינן מהותיות אלא פרקטיות בלבד. אנשים מתאגדים בקבוצות כדי לשמור על אינטרסים משותפים, אבל זהו שיוך כמעט מקצועי; הם אינם מרגישים שכאן הוא ביתם, שיש מקום שבו הם שתולים. זוהי יחידה שאורגנה במקרה, כדי לבנות הגנה והתקפה הדדיים ותו לא. אנשים רבים הם מעין נוודים, שבמקרה הזדמנו למקום מסוים, אך אין דבר מהותי אשר קושר אותם אליו. הם אינם חשים יחס מיוחד כלפי מקומם, ולכן הם נעקרים בקלות משם. מבחינה מסוימת דמותו של האדם המודרני מזכירה צמחי נוי פלסטיים, המסוגלים לפרוח מבלי להזדקק לאדמה, מפני שהם אינם חיים כלל. מציאות זו נובעת מן השאיפה לאידיאל החופש של הפרט, הרוצה לנתק את עצמו מכל חברה שהיא; האדם הפרטי מנסה להפוך את עצמו לתמצית וליסוד של המציאות כולה. העמידה על הזכות להיות אינדיבידואליסט בלתי תלוי, מאפשרת להסתדר בכל מקום באותה המידה, מפני שממילא אין הוא שייך באמת לאף אחד מהם. היחס במקרא לאדם כזה הוא ברור. אם מחד ניתן למצוא ביטויים כמו "צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה" או "והיה כעץ שתול על פלגי מים", הרי שהאדם התלוש מתואר "כגלגל, כקש לפני רוח", שפירושו: כמו שיח יבש שנעקר, והרוח מגלגלת אותו ממקום למקום. אדם שחייו אינם בנויים על יסוד קבוע, ממילא מרגיש שכל סוג של התקשרות ומחויבות הן לגביו כבלים, מאסר ומחנק. אדם כזה בעצם בחר לחיות כעץ כרות.

[הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ), 'האדם עץ השדה', בתוך: חיי שנה, עמ' 129-135, הוצאת ידיעות ספרים © זכויות יוצרים שמורות לידיעות ספרים <http://www.ybook.co.il/htmls/home.aspx>]

שאלות הבנה על הקטע:

- מהי הטענה של הרב שטיינזלץ? כיצד הוא מנמק אותה?
- הרב שטיינזלץ מצטט שני פסוקים המתארים מציאות והיפוכה. מהם הפסוקים, ומה הם באים לתאר?
- מה דומה ומה שונה בין דבריו של הרב שטיינזלץ לדבריו של התפארת ישראל?

התבוננות:

נאסוף את הלימוד והעיון במקורות ובסרטונים ונדון בכיתה בשאלה - מה מחבר אדם למקום שלו? כיצד מקום משפיע על אדם, וכיצד משפיע האדם על המקום שלו? האם בכלל יש נקודת חיבור בין אדם לבין המקום שבו הוא חי? נבקש מהתלמידים להוסיף לתשובותיהם נקודות מתוך הפתקים שרשמו בתחילת השיעור. ניתן להשתמש בציור גרפי - נצייר על הלוח שני עיגולים: בעיגול אחד יהיה כתוב 'אדם', ובעיגול השני יהיה כתוב 'מקום'. נבקש מהתלמידים למצוא חוטים מקשרים בין שני העיגולים ודרכם לראות את ההשפעה ההדדית. נסכם באמירה זאת: "האדם אינו אלא תבנית נוף מולדתו", אך בד בבד האדם גם יוצר את תבנית נוף מגוריו. בהקשר של גוש קטיף ראינו את הקשר המשמעותי של האנשים למקום שבו חיו, קשר שלא מסתכם בחיים טובים והנאה בלבד, אלא קשר עמוק המלווה ברגשות שונים ובחיבור מיוחד, ואת זה אנו רוצים לזכור ולקחת איתנו למסע החיים שלנו.

הפנמה - תערוכת תמונות:

שלב א - נחלק לכל זוג תלמידים תמונה אחת ממאגר תמונות גוש קטיף [כדאי לבחור תמונות שנמצאים בהם אנשים על רקע הנוף של גוש קטיף] ונבקש מהם לתת כותרת לתמונה או לספר את הסיפור של התמונה, תוך שימת לב ודגש על הקשר שבין האדם לטבע שסביבו ו/או על דברים שאנשי גוש קטיף יצרו והשתלבו בנוף שסביבם. את התמונה עם הכותרת/ הסיפור נתלה על קירות הכיתה/ מסדרון בית הספר, ותיווצר מעין תערוכה. שלב ב - נזמין את התלמידים להתבונן בכל התמונות והסיפורים שכתבו חברי הכיתה. נבקש מכל תלמיד לבחור תמונה אחת שלא עסק בה ולהגיב עליה - להציע לה כותרת או סיפור אחרים, או להמשיך את הכתיבה שם למקום נוסף מנקודת מבט חדשה. ניתן גם להציע להשוות בין שתי תמונות והסיפורים שלהן. שלב ג - ניתן להמשיך לשלב נוסף ביצירת התערוכה ולבקש מכל תלמיד ליצור תמונה מחייו שמתכתבת עם אחת התמונות בתערוכה, תוך שימת לב ודגש לנושא של הקשר בין אדם למקום שבו הוא גר.

נזמין כיתות נוספות לציין את יום גוש קטיף דרך תערוכת התמונות.